

# فرا ترکیب مولفه های توسعه در راستای توان افزایی توان یابان، با رویکرد نوآوری اجتماعی

\*\*\* احسان رحمانی خلیلی

\*\* اباذر اشتری مهرجردی

\* مریم قاسمی

\* دانشجوی دکتری جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

[maryam.ghasemi@iau.ir](mailto:maryam.ghasemi@iau.ir)

\*\* استادیار گروه علم و فناوری، موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران.

[ashtari@iscs.ac.ir](mailto:ashtari@iscs.ac.ir)

\*\*\* استادیار، گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

[ehs.rahmanikhalili@iauctb.ac.ir](mailto:ehs.rahmanikhalili@iauctb.ac.ir)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱

## چکیده

رویکرد توسعه اجتماعی از آن جهت که هدف نهایی اش بهبود شرایط زندگی و بالا بردن سطح رفاه افراد جامعه است و هم از آن جهت که علاوه بر در نظر گرفتن ابعاد اقتصادی، به ابعاد اجتماعی توسعه و نهایتاً به توان افزایی اجتماعی پرداخته است، مهم است. توسعه اجتماعی میتواند به معنای ایجاد فرصت ها و شرایط برای مشارکت توان یابان در فعالیت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باشد. اما به دلیل غلبه رویکرد اقتصادی و فرهنگی، به وجه اجتماعی آن کمتر پرداخته شده است. هدف مقاله، تحلیل محتوای مطالعات نوآوری و توسعه اجتماعی و صورت بندی نو از مجموعه مفاهیم اساسی و شاخص های علمی مرتبط با این حوزه است.

روش تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی، از نظر هدف کاربردی، با روش کیفی تحلیل محتوا-فرا ترکیب در بازه زمانی (مطالعات توسعه اجتماعی ۱۴۰۲-۱۳۸۲) و (مطالعات نوآوری اجتماعی ۱۴۰۲-۱۳۹۴)، گردآوری داده ها با روش اسنادی و مطالعات کتابخانه ای در قالب واحد تحلیل مقالات، رساله ها، کتب و طرح های پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق بوده است که از میان مقاله های موجود، با انجام غربالگری و پالایش داده ها، نهایتاً در حوزه نوآوری اجتماعی تعداد (۱۸) مقاله و در حوزه توسعه اجتماعی تعداد (۳۳) مقاله انتخاب و به عنوان سند وارد مرحله تحلیل شده اند.

یافته ها حاکی از آنست که با توجه به بعد کلان و مهم شناسایی شده حول "توسعه اجتماعی" و مفاهیم اساسی جای گرفته در بطن آن از جمله: "کارآفرینی اجتماعی، خودکارآمدی، توانمندسازی، توانمندی جسمی، توانمندی روانی، توانمندی اقتصادی، توانمندی اجتماعی، توانمندی سیاسی، توانمندی فرهنگی، توانمندی حقوقی، توانمندسازی زنان، مهارت آموزی، زنان سرپرست خانوار"، توانمندسازی توان یابان در زمینه های مختلف با توجه به رویکرد نوآوری اجتماعی و اهتمام به امر کارآفرینی و مهارت آموزی این قشر آسیب پذیر از طریق سازمان های آموزشی و تخصصی مانند سازمان آموزش فنی و حرفه ای در جامعه ی ایران میسر می باشد.

واژه های کلیدی: توسعه، نوآوری اجتماعی، فراتحلیل، توان افزایی، توان یاب.

## نوع مقاله: علمی

### ۱- طرح مساله

ساختارهای اجتماعی و اقتصادی است. این دیدگاه تاکید دارد که برای دستیابی به توسعه، باید سیستم های اجتماعی و اقتصادی را تغییر داد.

در میان رویکرد های مختلف توسعه اجتماعی، چهار دیدگاه کلی وجود دارد؛ دیدگاه ساختارگرایی: این دیدگاه بر این باور است که توسعه اجتماعی نیازمند تغییر در

نویسنده عهده دار مکاتبات: اباذر اشتری مهرجردی [Ashtari@iscs.ac.ir](mailto:Ashtari@iscs.ac.ir)



دیدگاه فرهنگی: این دیدگاه بر این اعتقاد است که توسعه اجتماعی نیازمند تغییر در ارزش ها، باورها و عقاید فرهنگی است. این دیدگاه تاکید دارد که برای توسعه، باید از فرهنگ و هویت محلی استفاده شود.

نظریه توسعه پایدار: این نظریه از دهه ۱۹۸۰ مطرح شد و بر این اعتقاد است که توسعه باید به گونه ای باشد که نیازهای نسل های آینده را نیز برآورده کند. نظریه توسعه پایدار نیز به تحلیل و توجیه توسعه اجتماعی با تاکید بر حفظ مواد طبیعی و محیط زیستی پرداخته است. این نظریه بر این اصل تاکید دارد که توسعه باید به گونه ای باشد که نیازهای نسل های آینده را نیز تأمین کند و منابع طبیعی و محیط زیست را حفظ کند. اصلی ترین مفهوم این نظریه، ارتباط نزدیک بین توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست است که برای رسیدن به توسعه پایدار باید به تعادل بین این سه عامل توجه داشت.

رویکرد توسعه اجتماعی از آن جهت که هدف نهایی اش بهبود شرایط زندگی و بالا بردن سطح رفاه افراد جامعه است و هم از آن جهت که در این مسیر علاوه بر در نظر گرفتن ابعاد اقتصادی که در بالا به آن اشاره شد به ابعاد اجتماعی توسعه؛ از قبیل اهمیت ساختار اجتماعی، تحولات اجتماعی، عدالت توزیعی، یعنی توزیع عادلانه منابع، تعامل انسان و محیط، مشارکت اجتماعی و نهایتاً به توان افزایی اجتماعی پرداخته است و همچنین به ابعاد فرهنگی توسعه؛ مثل تاکید بر اهمیت ارتقا سطح آگاهی و تاکید بر اهمیت ارزش های انسانی یا مباحث مربوط به گسترش تکنولوژی و رسانه ها و ... را مدنظر قرار داده است. و نهایتاً از آن جهت که در زمینه توانمندسازی توان خواهان نیز تمرکز دارد، توسعه اجتماعی میتواند به معنای ایجاد فرصت ها و شرایط برای مشارکت توان یابان در فعالیت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. این امر نیازمند ساختارهای اجتماعی منعطف و بازنگری در قوانین و مقررات است تا توان یابان بتوانند به طور کامل در جامعه شرکت کنند، مورد استفاده قرار گرفته است.

مطالعه و جمع آوری پیشینه پژوهش در جهت ارائه ی یک تحقیق علمی قابل قبول و معتبر، ضروری است. چرا که، پیشینه پژوهش به ما کمک می کند تا مبانی نظری و تاریخچه موضوع مورد بررسی را درک کنیم و همچنین تحقیق خود با تحقیقات گذشته مشخص کنیم. همچنین با بررسی پیشینه پژوهش، می توانیم تحقیقات گذشته را

ارزیابی کرده و نقاط قوت و ضعف آن ها را شناسایی کنیم تا در روند تحقیق خود بهبود ایجاد کنیم، علاوه بر اینها به واسطه ی مطالعه پیشینه پژوهش می توانیم جدیدترین تحقیقات و دستاوردهای علمی در زمینه مورد نظر را معرفی کنیم و نشان دهیم که این پروژه چگونه به توسعه دانش در این حوزه کمک می کند.

نهایتاً می توان گفت از آنجایی که نظریات علمی به واسطه هم پیمانی یا رقابت با نظریات مطروحه در گذشته یا حال رشد می یابند و متکثر میشوند، بررسی تحقیقات انجام شده کمک میکنند تا در صرف زمان و انرژی صرفه جویی کرده و کار را در بستر مباحثات علمی و از آن جایی دنبال کنیم که بدان پرداخته نشده است. توان یابیت یکی از موضوعات مهم و حساس در جامعه است که نیازمند توجه و حمایت ویژه ای است. توان افزایی توان یابان به معنای ایجاد فرصت ها و شرایط مناسب برای زندگی مستقل، شرکت فعال در جامعه و دستیابی به پتانسیل های خود است. این موضوع نیازمند تحقیقات و پژوهش های گسترده است تا بتوان بهترین روش ها و راهکارها برای توان افزایی افراد توان یاب را پیدا کرد. بر اساس دانش پیشین پژوهشگر و مطالعات اولیه ای که در این زمینه صورت گرفته است، به نظر می آید که با استفاده از دو رویکرد نوآوری اجتماعی و توسعه اجتماعی میتوان به واکاوی مولفه های توسعه در جهت توان افزایی توان یابان پرداخت و برهمین اساس پیشینه پژوهش متناسب با این دو رویکرد مورد بررسی قرار گرفته است.

لذا، نتایج حاصل از این تحقیق در جداول جداگانه ای با عناوین؛ پیشینه تحقیقات انجام شده در داخل و خارج کشور با رویکرد نوآوری اجتماعی و پیشینه تحقیقات انجام شده با رویکرد توسعه اجتماعی ارائه می گردد و در نهایت به اهمیت ادامه تحقیقات و پژوهش ها در این زمینه اشاره خواهیم کرد.

## ۲- پیشینه مطالعات نوآوری اجتماعی

در ادامه مفاهیم نظری فوق، به بررسی پیشینه مطالعات نوآوری اجتماعی می پردازیم. بر همین اساس می توان گفت در خصوص نقش نوآوری اجتماعی بر تغییر شرایط توان یابان در ایران تاکنون تحقیقی (حداقل تا حد توان جستجوی محقق) انجام نشده است. مطالعات انگشت شمار در باب دو مولفه نوآوری اجتماعی و اقشار



آسیب پذیر یا به حاشیه رانده شده نیز بیشتر بر حالت گزارش نگاری از عملکرد سازمانی (گزارش عملکرد) متمرکز بوده که در جدول ذیل ذکر شده است. مقالات خارجی بیشتری در این خصوص می توان یافت و از آن بهره برد.

جایگاه چنین مطالعاتی برای پرداختن به گروه های به حاشیه رانده شده در کشورمان مغفول مانده و امید است پژوهش حاضر بتواند در این حوزه مفید واقع شده و سرآغاز مطالعات بعدی باشد.

جدول ۱. پیشینه تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور با رویکرد نوآوری اجتماعی

| ردیف | عنوان                                                             | نویسنده / نویسندگان                                                                    | سال  | نوع سند             | خاستگاه پژوهشی        | مفاهیم اساسی                                                                                                                                                                                                                                                      |
|------|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|------|---------------------|-----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱    | نوآوری اجتماعی: کنکاشی بر مفهوم سازی مبتنی بر تحلیل محتوای تعاریف | علی مبینی، دهکردی، مهران کشتکار، هرانکی                                                | ۱۳۹۴ | مقاله دکتری         | دانشگاه عالی دفاع ملی | هدف، تمرکز و ماهیت نوآوری اجتماعی، مدل حکمرانی، مدل مدیریت سازمانی، اهداف اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، تغییر نهادی، تحول اجتماعی                                                                                                                                   |
| ۲    | فراترکیب مدل های نوآوری اجتماعی                                   | علی مبینی، دهکردی، مهران کشتکار، هرانکی                                                | ۱۳۹۴ | مقاله دکتری         | دانشگاه عالی دفاع ملی | مدل های نوآوری اجتماعی، مساله اجتماعی، چرخه تولید ایده، چرخه پیاده سازی، محصول                                                                                                                                                                                    |
| ۳    | چرخه حیات نوآوری های اجتماعی                                      | علی اصغر، سعدآبادی، علی اصغر، پورعزت، محمد امین، قانع راد، نیما مختارزاده، مهدی الیاسی | ۱۳۹۵ | مقاله دکتری         | دانشگاه تهران         | چرخه حیات نوآوری اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، مدل کسب و کار، مهارت های راهبردی                                                                                                                                                                                     |
| ۴    | نوآوری اجتماعی، مفاهیم، تعاریف و مدل ها                           | علی مبینی، دهکردی، مهران کشتکار، هرانکی                                                | ۱۳۹۵ | کتاب                | دانشگاه تهران         | نوآوری اجتماعی، مفاهیم و مدل ها، اصول کارآفرینی، توسعه کارآفرینی، خوداشتغالی، بازاریابی، اقتصاد.                                                                                                                                                                  |
| ۵    | مشارکت مردمی در نوآوری اجتماعی                                    | علیرضا چیت سازیان، محمد علی صادقی کیا                                                  | ۱۳۹۷ | مقاله کارشناسی ارشد | دانشگاه امام صادق     | نوآوری اجتماعی، خیریه، مشارکت مردمی، رفع فقر، محرومیت زدایی، سازمان های مردم نهاد، مشارکت مردمی، بشردوستان، آگاه سازی، تقویت هویت و انسجام اجتماعی جامعه، تسهیل و جذاب نمودن مشارکت داوطلبانه، یادگیری و مهارت افزائی، اعتمادسازی و بهبود تعامل و ارتباط کنشگران. |
| ۶    | نوآوری اجتماعی: راهحلهایی برای آینده پایدار                       | رنه شمید پیتر، توماس آزبورگ، مترجم علی اصغر سعدآبادی                                   | ۱۳۹۷ | کتاب                | دانشگاه امام صادق     | نوآوری اجتماعی، سیاست اجتماعی، تغییرات اجتماعی، دید مهندسی، نوآوری تکنولوژیک، مفید بودن نوآوری اجتماعی.                                                                                                                                                           |
| ۷    | نظریه شبکه ها نوآوری، رویکرد تحلیلی به روابط اجتماعی - اقتصادی    | بهمن کارگر، شهامت                                                                      | ۱۳۹۷ | مقاله علمی - ترویجی | دانشگاه آزاد اسلامی   | نظام های اقتصادی-اجتماعی، نظریه شبکه سازی، شبکه های اجتماعی، نظریه شبکه های نوآوری، تمرکز بر سازمانها و شرکتها و نه جامعه، صورت بندی، تاکید بر تحلیل های نظری، فاقد مطالعه میدانی.                                                                                |
| ۸    | الگوی شکل گیری نوآوری اجتماعی در جهاد سازندگی                     | مهدی روح الهی، منوچهر منطقی                                                            | ۱۳۹۷ | مقاله دکتری         | دانشگاه علامه         | جهاد سازندگی، نهاد نوآور اجتماعی، عدم سازگاری با واقعیت، جامعه روستایی، نوآوری، نوآوری اجتماعی، جلب مشارکت و                                                                                                                                                      |



| ردیف | عنوان                                                                                                                    | نویسنده / نویسندگان                                          | سال  | نوع سند        | خاستگاه پژوهشی                                                                                                                                           | مفاهیم اساسی                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|------|----------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|      | حبیب الله طباطبائیان، جهانیار بامداد صوفی                                                                                |                                                              |      | طباطبائی       | مشارکت جویی روستاییان، فعالیتهای جهاد سازندگی فاقد دو مولفه بنیادین نوآوری اجتماعی: اطلاع و آگاهی داشتن از میزان، نوع و چگونگی مشارکت و اختیاری بودن آن. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| ۹    | بررسی تجربه توانمندسازی توان یابان: نمونه موردی ژاپن                                                                     | لیلا حسینی                                                   | ۱۳۹۷ | مقاله کنفرانسی | دانشگاه محقق اردبیلی                                                                                                                                     | توانمندسازی، توان یابیت، ناتوانی، اشتغال حمایتی، ژاپن، سیستم Hello Work، سیستم ملی خدمات رفاهی، تامین درآمد فرد ناتوان                                                                                                                                                                                 |
| ۱۰   | بررسی تجربیات جهانی شرکتهای استارت آپ در حوزه نوآوری اجتماعی با تاکید بر ارائه خدمات به اقشار آسیب پذیر                  | مهدی محمدی، مهدی کاکاوندی، آرش زمانی، بابک رحیمی، پرویز کرمی | ۱۳۹۷ | کتاب           | معاونت علم و فناوری ریاست جمهوری                                                                                                                         | نوآوری اجتماعی، استارت آپ ها، مدل های کسب و کار، شهرنشینی، تغییر الگوی مصرف، مصرف گرایی، فناوری های نوین، کمبود منابع آبی پایدار، تغییرات آب و هوایی، آلودگی هوا، امنیت غذایی و پسماند                                                                                                                 |
| ۱۱   | نوآوری اجتماعی؛ معرفی و مفاهیم اولیه                                                                                     | انسیه شجاعی                                                  | ۱۳۹۷ | گزارش تحلیلی   | مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی                                                                                                                         | نگاه غالب مدیریتی (از بالا به پائین)، فاقد توجه مناسبات فرهنگی و اجتماعی، شکست دولت رفاه، شکست سرمایه داری بازار سنتی، کاهش منابع طبیعی، تغییرات آب و هوایی، جمعیت روبه پیری، افزایش شهرنشینی، هزینه های سلامتی، آثار جهانی سازی، پیچیدگی مسائل اجتماعی.                                               |
| ۱۲   | طراحی الگوی موفقیت نوآوری اجتماعی در کمیته امداد امام خمینی (ره) با رویکرد نظریه داده بنیاد                              | غلامرضا جندقی، حسن زارعی متین، رضا طهماسبی، علیرضا افروزنیا  | ۱۳۹۸ | مقاله دکتری    | دانشگاه تهران                                                                                                                                            | نوآوری اجتماعی، کمیته امداد امام خمینی، سازمان اجتماعی، چالش اجتماعی، فرهنگ سازمانی، عوامل مأموریت و راهبردها، سبک رهبری خدمتگزار، چابکی و چالاکی، تعاملات وسیع و مطلوب برون سازمانی و تسهیل شرائط مالی، انگیزه و تلاش نوآوران، برندسازی نوآوری اجتماعی، همکاری با موسسه های جهانی، توسعه ساختار مردمی |
| ۱۳   | اقدام پژوهی برای ایجاد نوآوری اجتماعی در اشتغال افراد توان یاب                                                           | علی اصغر سعدآبادی، فرتاش، آرامی پور                          | ۱۳۹۹ | مقاله دکتری    | دانشگاه شهید چمران اهواز                                                                                                                                 | افراد توان یاب، توان یابیت، نوآوری اجتماعی، تفکر سیستمی، اشتغال، افزایش نرخ بیکاری توان یابان، ایجاد استارت آپ های خود توان یاب، نقش دولت، حقوق بازنشستگی، توجه به توانایی های ویژه توان یابان.                                                                                                        |
| ۱۴   | تبیین نقش میانجیگری شادابی اجتماعی و کیفیت زندگی در تاثیر حمایت اجتماعی بر سلامت اجتماعی توان یابان جسمی-حرکتی شهر تهران | حمیدرضا کریمی درمنی، احسان رحمانی خلیلی، منصور حقیقتیان      | ۱۳۹۹ | مقاله دکتری    | دانشگاه آزاد اسلامی                                                                                                                                      | سلامت اجتماعی، حمایت اجتماعی، شادابی اجتماعی، کیفیت زندگی، توان یابان، توسعه اجتماعی.                                                                                                                                                                                                                  |
| ۱۵   | اطلس توانمندیهایی داخلی شرکتهای فناور ایرانی در حوزه نوآوری های اجتماعی                                                  | علی زرمالی، بابک رحیمی، محمدصادق صارمی، پرویز کرمی           | ۱۴۰۰ | کتاب           | معاونت علم و فناوری ریاست جمهوری                                                                                                                         | نوآوری اجتماعی، شرکت های دانش بنیان، شرکت های خلاق، استارت آپ، فناوری، توانمندسازی، رفع تبعیض، عدالت اجتماعی                                                                                                                                                                                           |

| ردیف | عنوان                                                                                                     | نویسنده / نویسندگان                                                            | سال            | نوع سند      | خاستگاه پژوهشی                       | مفاهیم اساسی                                                                                                          |
|------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|----------------|--------------|--------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۶   | نوآوری اجتماعی برای توسعه پایدار عادلانه: ادغام رفاه نسل آینده                                            | Rita Vasconcellos Oliveira                                                     | ۲۰۲۱<br>نروژ   | مقاله پژوهشی | دانشگاه علم و صنعت، نروژ             | نوآوری اجتماعی، توسعه پایدار، کالاهای غیر تعویض، عدالت بین نسلی، پایدار قوی، مرزهای جهانی، رفاه نسل آینده، ارزش محور. |
| ۱۷   | پیوند پروژه های نوآوری اجتماعی به اهداف توسعه پایدار (مورد مطالعه: پرتغال)                                | Jorge Cunha, Carla Ferreira, Madalena Araújo, Manuel Lopes Nunes Paula Ferreir | ۲۰۲۲<br>پرتغال | مقاله پژوهشی | دانشگاه مینهو گیماش، پرتغال          | نوآوری اجتماعی، محیط، جامعه، اقتصاد، اهداف توسعه پایدار، سه بعد: توانمندسازی، محتوا و فرآیند.                         |
| ۱۸   | نوآوری اجتماعی تعاونی: دستباف مبتنی بر جامعه: توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی در روستای جیری، راجستان (هند) | Vikash Kumar                                                                   | ۲۰۲۳<br>امریکا | مقاله پژوهشی | دانشگاه کارنگی ملون، پیتمسبرگ امریکا | تعاونی، صنعت دستباف، تحول اجتماعی، توسعه، هند، اثرگذاری توسعه اقتصادی و اجتماعی مردم یک روستا در توسعه کشور.          |

### ۳- روش تحقیق

نظر به هدف اصلی پژوهش، مبنی بر ارائه مدل مفهومی از مطالعات نوآوری اجتماعی و توسعه اجتماعی و همسو با سؤالات پژوهش، محقق به دنبال چيستی مضامین و بن مایه های اصلی تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق است. با توجه به لزوم تحدید قلمرو موضوعی، زمانی، مکانی و مفعولی تحقیقات علمی، باید گفت: جمعیت آماری این تحقیق کیفی، شامل تمام تحقیقات و مطالعات یافت شده در بازه زمانی ده ساله گذشته است، لذا از منظر رویکرد تاریخی، فاصله زمانی ده سال گذشته، قلمرو زمانی تحقیق

حاضر است. در پژوهش کیفی، تحلیل داده ها بر روی مفاهیم اساسی عبارات و متون انجام می گیرد، لذا عملیات آماری مدنظر نمی باشد و پژوهش ما تحلیل محتوای کیفی (فراتحلیل) است که به روش کمی-کیفی، صورت بندی و نظم بخشی شده اند. به دلیل عدم استفاده از نظریات و چارچوب های نظری (قیاسی)، فضای این پژوهش مبتنی بر استدلال استقراء و مشاهده است که با روش کیفی تحلیل مضمون بمنظور شناخت و تحلیل اسناد موجود سرانجام گرفته است.



شکل ۱. تفکیک گام های روش تحلیل مضمون (براون و کلارک-۲۰۰۶)

از طریق مضامین فراگیر می باشد. هرچند هم این مراحل با تفسیر و تحلیل همراه است، اما در هر مرحله از تحلیل، سطح بالاتری از انتزاع به دست می آید. این فرآیند، فرآیندی خطی نیست زیرا تحلیل مضمون،

کینگ و هاروکس (۲۰۱۰) نیز با بررسی و جمع بندی تلاش های دیگر محققان، فرآیندی سه مرحله ای را برای تحلیل مضمون ارائه دادند که شامل: سه مرحله - کدگذاری توصیفی، - کدگذاری تفسیری و - یکپارچه سازی



مستلزم رفت و برگشت در کل داده هاست. بنابراین زمینه بالقوه ای برای استفاده از این روش در موضوعات شناختی

و ادراکی و از جمله موضوع این تحقیق وجود دارد.

کد گذاری توصیفی

کد گذاری تفسیری

یکپارچه سازی مضامین

شکل ۲. فرآیند سه مرحله ای کینگ و هاروکس<sup>۱</sup> (۲۰۱۰)

### زمینه مطالعات نویسندگان

۷۷٫۸ درصد پژوهش ها، در حوزه ی مدیریت و اقتصاد انجام گرفته است.

### جدول ۳. زمینه ی مطالعات

| درصد | فراوانی | زمینه ی مطالعات            |
|------|---------|----------------------------|
| ۷۷٫۸ | ۱۴      | مدیریت و اقتصاد            |
| ۵٫۶  | ۱       | رباتیک و هوش مصنوعی        |
| ۵٫۶  | ۱       | جامعه شناسی                |
| ۵٫۶  | ۱       | جغرافیا و برنامه ریزی شهری |
| ۵٫۶  | ۱       | سیاست گذاری عمومی          |
| ۱۰۰  | ۱۸      | جمع کل                     |

\* رشته های تخصصی کار شده در حوزه ی مدیریت و اقتصاد عبارتند از: "مدیریت راهبردی دانش، دولتی، صنعتی، تکنولوژی، سیستم ها، رفتار سازمانی، کارآفرینی و کسب و کار".

### ۴- سند پژوهش

۳۹٪ درصد پژوهش های انجام شده، از میان مقالات مستخرج از رساله دکتری بوده است.

### جدول ۴. سند پژوهش

| درصد | فراوانی | سند پژوهش                       |
|------|---------|---------------------------------|
| ۳۹   | ۷       | مقاله ی مستخرج از دکتری         |
| ۵٫۶  | ۱       | مقاله ی مستخرج از کارشناسی ارشد |
| ۲۲٫۳ | ۴       | کتاب                            |
| ۵٫۶  | ۱       | گزارش تحلیلی                    |
| ۵٫۶  | ۱       | مقاله کنفرانسی                  |
| ۵٫۶  | ۱       | مقاله علمی-ترویجی               |
| ۱۶٫۷ | ۳       | مقاله پژوهشی                    |
| ۱۰۰  | ۱۸      | جمع کل                          |

### یافته ها و نتایج تحقیق - (متغیر نوآوری اجتماعی)

در گام پیش رو، یافته های پژوهش برای متغیر نوآوری اجتماعی در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه شده است.

### الف) توصیفی

#### بازه زمانی

بر اساس مشاهدات انجام شده در حوزه ی نوآوری اجتماعی، بیشترین تحقیقات (۳۹٪)، در سال ۱۳۹۷ انجام شده است.

### جدول ۲. بازه زمانی پژوهش

| سال    | فراوانی | درصد |
|--------|---------|------|
| ۱۴۰۲   | ۱       | ۵٫۶  |
| ۱۴۰۱   | ۱       | ۵٫۶  |
| ۱۴۰۰   | ۲       | ۱۱٫۱ |
| ۱۳۹۹   | ۲       | ۱۱٫۱ |
| ۱۳۹۸   | ۱       | ۵٫۶  |
| ۱۳۹۷   | ۷       | ۳۹   |
| ۱۳۹۵   | ۲       | ۵٫۶  |
| ۱۳۹۴   | ۲       | ۵٫۶  |
| جمع کل | ۱۸      | ۱۰۰  |

\* برای محاسبه درصد فراوانی داده ها، سه مورد اسناد مورد مطالعه خارجی، معادل تاریخ شمسی در نظر گرفته شده است.



### ۵- خاستگاه پژوهشی

۱۶,۷ درصد پژوهش ها، توسط اساتید و دانشجویان دانشگاه تهران انجام گرفته است.

#### جدول ۵. خاستگاه پژوهشی

| خاستگاه پژوهشی                   | فراوانی | درصد  |
|----------------------------------|---------|-------|
| دانشگاه تهران                    | ۳       | ۱۶,۷  |
| دانشگاه عالی دفاع ملی            | ۲       | ۱۱,۱۱ |
| دانشگاه آزاد اسلامی              | ۲       | ۱۱,۱۱ |
| دانشگاه شهید چمران اهواز         | ۱       | ۵,۶   |
| دانشگاه محقق اردبیلی             | ۱       | ۵,۶   |
| دانشگاه امام صادق                | ۲       | ۱۱,۱۱ |
| دانشگاه علامه طباطبائی           | ۱       | ۵,۶   |
| معاونت علم و فناوری ریاست جمهوری | ۲       | ۱۱,۱۱ |
| مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی | ۱       | ۵,۶   |

|                                     |    |     |
|-------------------------------------|----|-----|
| دانشگاه علم و صنعت، نروژ            | ۱  | ۵,۶ |
| دانشگاه مینهو گیما راش، پرتغال      | ۱  | ۵,۶ |
| دانشگاه کارنگی ملون، پیتسبرگ امریکا | ۱  | ۵,۶ |
| جمع کل                              | ۱۸ | ۱۰۰ |

### ب) تحلیلی

مطالعات مشاهده شده نشانگر آن است که رویکرد نوآوری اجتماعی دارای ابعاد گوناگونی است. از این رو، مجموع (۱۸) تحقیق انجام شده در قالب ترکیب یافته ها و طبق شاخص های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، انسانی و فناوری در جدول شماره (۶)، صورت بندی جدیدی شده است.

#### جدول ۶. ابعاد رویکرد نوآوری اجتماعی در ایران

| رویکرد         | ابعاد کلان        | مفاهیم اساسی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------------|-------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| نوآوری اجتماعی | اقتصادی و مدیریتی | مدیریت سازمانی، مدل های کسب و کار، کارآفرینی اجتماعی، چرخه تولید ایده، چرخه پیاده سازی، محصول، مدل های نوآوری اجتماعی، توسعه پایدار، چرخه حیات نوآوری اجتماعی، مصرف گرایی، سبک رهبری خدمتگزار، کمیت امداد امام خمینی، مهارت های راهبردی، برندسازی نوآوری اجتماعی، اصول کارآفرینی، توسعه، خوداشتغالی، بازیابی، رفع فقر، محرومیت زدایی، اشتغال، امنیت غذایی، مدیریت پسماند، یادگیری و مهارت افزایی، توسعه ساختار مردمی، دید مهندسی، نوآوری تکنولوژیک، نظام های اقتصادی، تفکر سیستمی، جهاد سازندگی، نهاد نوآور اجتماعی، توانمندسازی، فرهنگ سازمانی، نگاه غالب مدیریتی (از بالا به پایین)، حقوق بازنشستگی، تمرکز بر سازمانها و شرکتهای و نه جامعه، اشتغال حمایتی، سیستم ملی خدمات رفاهی، تامین درآمد فرد ناتوان، استارت آپ ها، دولت رفاه، شکست سرمایه داری بازار سنتی، صنعت دستباف، توسعه پایدار، تعاونی، توسعه اقتصادی، رفاه نسل آینده، کالاهای غیرتعویض، تغییر الگوی مصرف، کمبود منابع آبی پایدار، تغییرات آب و هوایی، آلودگی هوا، کاهش منابع طبیعی، تعاملات وسیع و مطلوب برون سازمانی و تسهیل شرائط مالی، انگیزه و تلاش نوآوران. |
|                | اجتماعی           | تمرکز و ماهیت نوآوری اجتماعی، تحول اجتماعی، مساله اجتماعی، خیریه، مشارکت مردمی، سازمان های مردم نهاد، شادابی اجتماعی، تقویت هویت و انسجام اجتماعی جامعه، بشردوستانه، مشارکت مردمی، آگاه سازی، تسهیل و جذاب نمودن مشارکت داوطلبانه، اعتمادسازی و بهبود تعامل و ارتباط کنشگران، تغییرات اجتماعی، مفید بودن نوآوری اجتماعی، نظام های اجتماعی، جامعه روستایی، جلب مشارکت و مشارکت جویی، مناسبات فرهنگی و اجتماعی، شبکه سازی، شبکه های اجتماعی، شبکه های نوآوری، نوع و چگونگی مشارکت و اختیاری بودن آن، اهداف اجتماعی، شهرنشینی، جمعیت روبه پیری، تعاونی، توسعه اجتماعی، روستا و توسعه، پیچیدگی مسائل اجتماعی، سازمان اجتماعی، ارزش محور، عدالت بین نسلی، حمایت اجتماعی، رفع تبعیض.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                | سیاسی             | مدل حکمرانی، تغییر نهادی، سیاست اجتماعی، عدالت اجتماعی، چالش اجتماعی، نقش دولت، مرزهای جهانی، جهانی سازی.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                | فناوری            | فناور محوری، فناوری های نوین، شرکت های دانش بنیان، شرکت های خلاق، استارت آپ، همکاری با موسسه های جهانی.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                | انسانی            | توان یابی، ناتوانی، افراد توان یاب، هزینه های سلامتی، چابکی و چالاکی، افزایش نرخ بیکاری توان یابان، ایجاد استارت آپ های خود توان یاب، توجه به توانایی های ویژه توان یابان، کیفیت زندگی توان یابان، سلامت اجتماعی.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |



## ۶- شرح و تفسیر جداول رویکرد نوآوری اجتماعی

با توجه به متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق، مطالعات علمی در زمینه نوآوری اجتماعی از طریق مداخل علمی گردآوری شده و با پالایش انجام شده، تعداد (۱۸) مقاله، کتاب و گزارش تحلیلی داخلی و خارجی، از سال ۱۳۹۴-۱۴۰۲ به عنوان سند وارد فاز تجزیه و تحلیل محتوایی شده و نهایتاً نتایج توصیفی تحقیق مشخص کرده است که در سال ۱۳۹۷ بیشترین فراوانی را در این زمینه با ۳۹٪ شاهد هستیم.

حوزهی "مدیریت و اقتصاد" نیز در زمینه مطالعات نویسندگان با ۷۷٫۸٪، "مقالات مستخرج از رساله دکتری" با ۳۹٪ و "اساتید و دانشجویان دانشگاه تهران" با

۱۶٫۷٪ بیشترین فعالیت را در انجام تحقیقات مربوط به حوزهی نوآوری اجتماعی به نام خود ثبت کرده اند.

در گام بعدی، متغیر نوآوری اجتماعی مورد تحلیل موضوعی قرار گرفته است و بر اساس ابعاد کلان و مفاهیم اساسی استخراج شده از میان (۱۸) تحقیق حاضر، در قالب ترکیب یافته ها و طبق شاخص های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، انسانی و فناوری در قالب جدول شماره (۶)، صورت بندی جدیدی شده است.

همان گونه که از تعداد و ابعاد مرتبط با نوآوری اجتماعی مشخص است، ابعاد کلان: "اقتصادی/مدیریتی" و "اجتماعی" دارای بیشترین مفاهیم اساسی مرتبط با این رویکرد هستند.

در بخش دوم به بررسی پیشینه پژوهش با رویکرد توسعه اجتماعی خواهیم پرداخت.

جدول ۷. پیشینه پژوهش با رویکرد توسعه اجتماعی

| ردیف | نویسنده                                        | عنوان                                                                                       | سال  | روش                  | زمینه مطالعات | شاخص ها                                                                                                               | چکیده                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|------|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|------|----------------------|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱    | محمد عثمان حسین بر، بهروز روستاخیز، سمیرا آهار | بهره گیری از مدل های نوآوری و کارآفرینی اجتماعی در توانمندسازی زنان (مورد مطالعه: کشور هند) | ۱۴۰۱ | اسنادی و کتابخانه ای | جامعه شناسی   | توانمندسازی، توانمندسازی زنان، نوآوری اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، مدل های نوآوری و کارآفرینی اجتماعی                  | تصویب سیاست ملی توانمندسازی زنان و ایجاد بانکی مخصوص در جهت رفع مشکلات مالی آنان/ تشکیل اتحادیه ای برای زنان به منظور ایجاد مهارت در کسب و کارهای جدید/ فروش محصولات از طریق یک پورتال الکترونیکی/ به کار گیری زنان کارآفرین موفق فارغ از سطح تحصیلات، برای آموزش به سایر کارآفرینان زن و به اشتراک گذاری تجربیات/ یکی از روش های اصلی توانمندسازی شهروندان= کارآفرینی/ کارآفرینی مبتنی بر نوآوری اجتماعی و با تأکید بر زنان، گامی بزرگ در مسیر توسعه اجتماعی |
| ۲    | ناصر رحمدل، مهران کشتکار                       | الگوی جامعه دانش بنیان در جمهوری اسلامی ایران                                               | ۱۴۰۰ | کیفی                 | مدیریت        | دانش درونزا، تحول اندیشه و تفکر تولید، تبدیل افراد جامعه از فقط مصرف کننده دانش به تولید کننده دانش، جامعه دانش بنیان | عوامل تحقق جامعه دانش بنیان: دغدغه و عزم مشترک و تحولات بنیادین مبتنی بر علم و فناوری- (طبقه محوری)؛ خلق، توزیع و به کارگیری دانش (شرایط علی)؛ سرمایه های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فناوری اطلاعات و ارتباطات (شرایط مداخله گر)؛ چشم انداز ۲۰ ساله و ضرورت تحول اندیشه و تفکر تولید با محوریت افراد جامعه (بستر و زمینه)؛ پویایی، تقویت رابطه دانشگاه، صنعت و دولت، ارتقاء فرصت های یادگیری (راهبردها)                                                       |
| ۳    | محمد رضا حسینی                                 | تحلیل تماتیک توسعه اجتماعی زنان با تأکید بر                                                 | ۱۳۹۹ | کیفی                 | جامعه شناسی   | توانمندسازی زنان، توسعه اجتماعی، توانمندی                                                                             | توسعه اجتماعی زنان مستلزم مهیا نمودن زیرساخت های نظری و عملی توسعه عدالت محور و توانمندسازی پایدار آنان/ توانمندسازی زنان هم غیرمقطعی، تداومی و در همه ابعاد مذکور/ فراهم سازی                                                                                                                                                                                                                                                                                |



|   |                                                           |                                                                                                              |      |      |                                  |                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|------|----------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   |                                                           |                                                                                                              |      |      | توانمندسازی<br>پایداری           |                                                                                                | شرایط توسعه اجتماعی زنان با توانمندسازی پایدار آنان<br>به عنوان نیمی از شهروندان جامعه                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| ۴ | سید قائم<br>موسوی،<br>حجت الله<br>موسوی                   | جامعه مدنی و<br>توسعه<br>اجتماعی در<br>ایران                                                                 | ۱۳۹۹ | کیفی | علوم<br>سیاسی،<br>جامعه<br>شناسی | جامعه مدنی،<br>توسعه اجتماعی،<br>توسعه نیافتگی<br>فرهنگی، توسعه<br>نیافتگی سیاسی               | جسمی،<br>توانمندی روانی،<br>توانمندی<br>اقتصادی،<br>توانمندی<br>اجتماعی،<br>توانمندی<br>سیاسی،<br>توانمندی<br>فرهنگی،<br>توانمندی حقوقی                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| ۵ | سعید<br>وصالی،<br>ابوذر قاسمی<br>نژاد                     | مطالعه<br>داده بنیاد<br>حاشیه نشینی و<br>توسعه<br>اجتماعی<br>(حاشیه نشینان<br>پاکدشت)                        | ۱۳۹۹ | کیفی | رفاه<br>اجتماعی                  | توسعه اجتماعی،<br>داده بنیاد،<br>راهبردها، شرایط<br>مداخله گر                                  | شرایط مداخله گر در فهم حاشیه نشینان: سستی منزلت<br>اجتماعی، ذهنیت توسعه دولت محور، خشونت و نگاه<br>حذفی و مسئولیت پذیری و تعلق اجتماعی پایین /<br>راهبردهای اتخاذ شده در برابر این شرایط:<br>خودحاشیه سازی، حداکثر سازی منافع و تداوم بخشی و<br>زوال عاملیت گرایی / همراه با پیامدهای همچون گسست<br>اجتماعی روانی و مرکزیت اقتصاد در زندگی اجتماعی /<br>تعلیق وجودی                                                     |
| ۶ | داود رضایی<br>اسکندری                                     | توسعه<br>اجتماعی<br>کشورهای<br>آسیای مرکزی:<br>یک مقایسه<br>آماري                                            | ۱۳۹۸ | کیفی | روابط<br>بین الملل               | آموزش، بهداشت،<br>سواد، دولت،<br>برابری جنسیتی                                                 | وضعیت مناسب آموزش در منطقه آسیای مرکزی / ثبت<br>نام حدود ۹۰ درصد دانش آموزان در دوره ابتدایی /<br>وضعیت تقریباً یکسان و نزدیک به هم درصد کرسی های<br>مجلس های ملی در اختیار زنان در آسیای مرکزی به<br>عنوان یکی از شاخص های نشان دهنده برابری<br>جنسیتی / شاخص های متوسط بهداشتی مثل نسبت<br>جمعیت دارای دسترسی به آب سالم، مرگ و میر<br>کودکان و نوزادان / توسعه اجتماعی به نسبت بدتر از<br>وضع اقتصادی در برخی کشورها |
| ۷ | سید رحمت<br>الله برزنجی<br>عطری،<br>دکتر ملک<br>تاج خسروی | تاثیر<br>سیاست گذاری<br>عمومی از نظر<br>رفاه عمومی در<br>توسعه<br>اجتماعی<br>سیاسی<br>(مطالعه موردی<br>استان | ۱۳۹۷ | کمی  | علوم سیاسی                       | سیاست های<br>اجتماعی و<br>رفاهی، دولت<br>یازدهم، اشتغال،<br>مشارکت سیاسی،<br>کشاورزی،<br>معیشت | آزمودن و بررسی امکان کاربرد دانش موجود / آرایه<br>راهکار برای حل مسایل خاص سیاست گذاری از منظر<br>رفاه عمومی و کمک به کارگزاران جهت انجام وظایف<br>ایشان                                                                                                                                                                                                                                                                |



|    |                                                                               |                                                                                                                                 |      |                   | کردستان)                                         |                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----|-------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------------|--------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۸  | علی فلاحی؛<br>مجید<br>کفاشی؛<br>بهرنگ<br>صدیقی                                | بررسی میزان<br>روایی و پایایی<br>ابزار سنجش و<br>کیفیت توسعه<br>اجتماعی تهران                                                   | ۱۳۹۷ | پیمایشی           | جامعه<br>شناسی،<br>روان شناسی                    | کیفیت زندگی،<br>وفاق اجتماعی،<br>اخلاق توسعه<br>اجتماعی،<br>امنیت اجتماعی                                              | شاخص های مهم توسعه اجتماعی = کیفیت زندگی،<br>وفاق اجتماعی، اخلاق توسعه اجتماعی و امنیت<br>اجتماعی/ سطح توسعه اجتماعی در شهر تهران نزدیک<br>به متوسط                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| ۹  | مریم<br>مختاری؛<br>علیرضا<br>وحیدزاد؛ رام<br>ین مرادی                         | موانع توسعه<br>اجتماعی<br>سکونتگاه های<br>غیررسمی شهر<br>کرمان                                                                  | ۱۳۹۷ | کیفی              | جامعه<br>شناسی                                   | سکونتگاه های<br>غیر رسمی،<br>توسعه اجتماعی،<br>نظریه زمینه ای،<br>توسعه مشارکتی،<br>ساختار نهادی،<br>مشارکت<br>اجتماعی | فقدان ظرفیت لازم در منطقه جهت مشارکت اجتماعی<br>از مقوله های مربوط به شرایط علی توسعه نیافتگی<br>سکونتگاه های غیررسمی شهر کرمان/ ضعف تسهیل<br>گری ساختار نهادی برای حضور اجتماعی مردم و ضعف<br>سازوکار مناسب برای حضور اجتماعی ساکنین/ مدیریت<br>محلی برنامه ای برای جلب مشارکت اجتماعی ساکنین<br>سکونتگاه های غیررسمی در راستای بهبود شرایط<br>اجتماعی منطقه نداشته و نتوانسته همگرایی لازم را در<br>این رابطه و در سطح ساختارهای نهادی محلی ایجاد<br>نماید. |
| ۱۰ | ریحانه نادری<br>نژاد؛<br>غلامرضا<br>غفاری؛<br>فرشاد<br>مومنی                  | نفت، کیفیت<br>زندگی و<br>توسعه در ایران<br>۱۳۵۰-۱۳۹۰                                                                            | ۱۳۹۷ | کیفی              | جامعه<br>شناسی،<br>اقتصاد                        | توسعه اجتماعی<br>توسعه پایدار،<br>کیفیت زندگی،<br>ساختار بندی<br>انتخاب، اصلاحات<br>نهادی، نهادگرایی<br>دولت           | ثروت طبیعی نفت و درآمدهای حاصل از آن/ کیفیت<br>زندگی مردم ایران/ نهادگرایی دولت به عنوان مالک<br>انحصاری درآمد نفت/ رویکرد ساختار بندی انتخاب/<br>رشد پایدار و شاخص های معیشتی رفاه/ مشخصه<br>سیاست های اجتماعی دولت ایران به رغم تغییر رژیم و<br>دولت ها: شتابزدگی و عدم فرصت برای اصلاحات<br>نهادی، بی توجهی به بستر بومی و تک سویه بودن و بی<br>توجهی به پایداری                                                                                           |
| ۱۱ | حیدر لطفی؛<br>حسین<br>موسی زاده                                               | نقش اقوام در<br>توسعه<br>اجتماعی و<br>اقتصادی<br>مناطق مرزی<br>(جنوب شرق<br>ایران)                                              | ۱۳۹۷ | توصیفی-<br>تحلیلی | جغرافیای<br>سیاسی                                | توسعه اجتماعی-<br>اقتصادی،<br>اقوام، مناطق<br>مرزی،<br>زیربنایی،<br>بهداشتی-<br>درمانی، حمل و<br>نقل و ارتباطات        | در بین شهرستان های استان، توسعه یافتگی در میان<br>شهرستان های استان متفاوت است/ در بررسی نقش<br>اقوام در توسعه اجتماعی و اقتصادی منطقه، شهرهای<br>بلوچ زبان از لحاظ شاخص ها شرایط بهتری نسبت به<br>شهرهای زابلی زبان داشته                                                                                                                                                                                                                                    |
| ۱۲ | مسعود<br>یزدان پناه؛<br>کژال خدیری؛<br>معصومه<br>فروزانی؛<br>مسعود<br>برادران | نقش هویت،<br>کلیشه های<br>جنسیتی و<br>خودکارآمدی<br>بر مشارکت<br>زنان روستایی<br>در فعالیتهای<br>اقتصادی،<br>اجتماعی و<br>سیاسی | ۱۳۹۷ | پیمایشی           | ترویج و<br>آموزش<br>کشاورزی/<br>توسعه<br>روستایی | زنان روستایی،<br>قصد مشارکت،<br>کلیشه جنسیتی،<br>خودکارآمدی،<br>هویت کشاورز،<br>هویت خانه داری                         | میانگین بالای مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای<br>اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جامعه روستایی/<br>همبستگی منفی بین مشارکت اقتصادی، مشارکت<br>سیاسی و مشارکت اجتماعی و برخی از متغیرهای<br>کلیدی نظیر کلیشه جنسیتی، هویت کشاورز و هویت<br>خانه داری/ تأثیر مثبت خودکارآمدی و هویت خانه داری<br>بر نیت مشارکت/ تأثیر منفی کلیشه جنسیتی بر<br>مشارکت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی                                                                                      |
| ۱۳ | بتول<br>کمشکی؛<br>ملیحه                                                       | بررسی توسعه<br>اجتماعی با<br>توانمندسازی                                                                                        | ۱۳۹۶ | پیمایشی           | مدیریت،<br>فناوری<br>اطلاعات                     | توانمندسازی<br>زنان، آموزش فنی<br>و حرفه ای،                                                                           | حل بخش عمده های از مشکلات روحی - روانی و مالی<br>زنان سرپرست خانوار با اشتغال به کار، دلایل متعدد<br>از جمله کمبود سواد، مسائل جنسیتی، تبعیض، فقر و                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |



|    |                                                 |                                                                                                                                |      |                    |                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|----|-------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|--------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | نجاززاده؛<br>سحر غلامی                          | زنان سرپرست<br>خانوار مطالعه<br>موردی<br>آموزشگاه های<br>آزاد شهرستان<br>کرمان                                                 |      |                    |                                     | تنگدستی، عدم داشتن مهارت های فنی و حرفه ای کافی<br>منجر به کوتاهی کارفرمایان در به کارگیری زنان در<br>مشاغل مختلف، مهمترین دلیل = نداشتن مهارت در<br>احراز شغل و تثبیت آن                                                                                                                                                                                                                                                   |
| ۱۴ | محمد<br>گندمی؛<br>معصومه<br>مطلق                | بررسی میزان<br>توسعه<br>اجتماعی در<br>سطح شهر<br>خمین                                                                          | ۱۳۹۶ | پیمایشی            | جامعه<br>شناسی                      | مشارکت<br>اجتماعی، امنیت<br>اجتماعی و اخلاق<br>توسعه اجتماعی،<br>عدالت اجتماعی،<br>کیفیت زندگی،<br>توسعه                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| ۱۵ | رضا اسلامی؛<br>مهشید<br>آجلی<br>لاهیجی.<br>۱۳۹۶ | کاهش فقر؛<br>دستورالعملی<br>برای توسعه<br>اجتماعی در<br>نظام بین المللی<br>حقوق بشر                                            | ۱۳۹۶ | کیفی               | حقوق بین<br>الملل                   | مبارزه با فقر از عمده بخش های فرایند توسعه اجتماعی /<br>مؤثر بر دستیابی به برابری، عدالت و انسجام اجتماعی و<br>تأمین صلح و امنیت جهانی / فقر خود محرومیت و<br>نابرابری و ناامنی می آفریند و ارکان توسعه اجتماعی<br>بدین نحو با وجود معضلاتی چون تبعیض، عدم<br>مشارکت، ناامنی و نیز آسیب پذیری در برابر بحران ها،<br>فرو می ریزد / همکاری عنصری سازنده در بعد بین المللی<br>که همواره مورد توجه اسناد معتبر جهانی است        |
| ۱۶ | سمیرا متقی                                      | واکاوی<br>شاخص های<br>توسعه<br>اجتماعی ایران<br>(رویکردی بر<br>برنامه های<br>توسعه)                                            | ۱۳۹۵ | توصیفی -<br>تحلیلی | اقتصاد                              | تبیین جامعه شناختی برنامه های اول تا پنجم توسعه /<br>نقش عمده و انحصاری دولت و نهادهای رسمی<br>حاکمیتی در سیاست گذاری و اجرای برنامه های توسعه /<br>تاکید بر شاخص های غیرارگانیکی در برنامه اول و سوم<br>از میان دیگر برنامه های توسعه                                                                                                                                                                                      |
| ۱۷ | یعقوب<br>زارعی                                  | سنجش برخی<br>شاخص های<br>توسعه<br>اجتماعی در<br>مناطق<br>روستایی<br>(استان<br>هرمزگان)                                         | ۱۳۹۵ | کیفی               | جغرافیا و<br>برنامه ریزی<br>روستایی | صحه بر توسعه ناموزون استان هرمزگان در ابعاد<br>اجتماعی و مشهود بودن سطوح گوناگون شکاف توسعه<br>در بخش های مختلف این استان                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| ۱۸ | شهرام<br>فرزی؛<br>مصطفی<br>ازکیا؛               | تحلیل جامعه<br>شناختی<br>پیامدهای<br>حضور صنعت<br>نفت بر توسعه<br>اجتماعی -<br>اقتصادی -<br>فرهنگی<br>مناطق نفت<br>خیز از منظر | ۱۳۹۵ | کیفی               | جامعه<br>شناسی<br>سیاسی             | تحلیل پیامدهای توسعه ناشی از صنعت نفت /<br>چهارالگوی پارادایمی = پدیده های مرکزی وفاداری<br>مشروط، توقع از نفت، احساس ناکارآمدی و بی قدرتی و<br>نیز مقاومت و تهدید، در گستره رویکردهای حمایتی و<br>انتقادی از حضور نفت / نتیجه تلفیق مدل های<br>مفهومی = پدیداری پدیده مرکزی بیگانگی ساکنان<br>مناطق نفت خیز نسبت به توسعه و پیامدهای / سازگاری<br>با خرده فرهنگ عشیره ای، جدافتادگی ساکنان، احساس<br>تبعیض و بی قدرتی آنان |



|    |                                                                           |                                                                                                   |      |               | ذینفعان محلی<br>(مورد مطالعه:<br>ساکنان حوزه<br>میدان نفتی<br>دارخوین) |                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----|---------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|------|---------------|------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۹ | غلامرضا<br>غفاری                                                          | آسیب شناسی<br>و ناپایداری<br>توسعه<br>اجتماعی در<br>ایران                                         | ۱۳۹۴ | کیفی          | جامعه<br>شناسی                                                         | توسعه اجتماعی،<br>ناپایداری،<br>گفتمان های<br>توسعه ای،<br>سیاست توسعه،<br>رویکرد کل<br>گرایانه، آزادی<br>انتخاب، تحول<br>ساختاری جوامع،<br>افزایش اعتبار و<br>اهمیت نهادها | غفلت از امر اجتماعی و به تبع آن توسعه اجتماعی و وجود نگاه تقلیل گرایانه به توسعه. توسعه اجتماعی = رفاه اجتماعی در معنای حداقلی و از حیث سیاستی معادل با تدارک خدمات رفاهی و پاسخ به نیاز های اساسی و یا برابر با پسماند امر اقتصادی و سیاسی. پیوند برنامه های توسعه بعد از انقلاب اسلامی با پسوند های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در حاشیه بودن سهم بخش اجتماعی                |
| ۲۰ | سیامک<br>حیدری؛<br>حبیب الله<br>زنجانی؛<br>باقر<br>ساروخانی               | توسعه<br>اجتماعی و<br>سیاستهای<br>جمعیتی در<br>ایران (بعد از<br>انقلاب از سال<br>۱۳۵۷ تا<br>۱۳۸۵) | ۱۳۹۴ | کمی و<br>کیفی | جامعه<br>شناسی                                                         | توسعه اجتماعی،<br>جمعیت، پارادایم،<br>نهاد خانواده،<br>سیاست های<br>جمعیتی                                                                                                  | بررسی جامعه شناختی سیاست های جمعیتی، از طریق شناخت تحول گفتمان ها و پارادایم های توسعه و شکل گیری گونه های مختلف اجتماعی، با توجه به تغییرات ایجاد شده در نهاد خانواده در ایران بعد از انقلاب اسلامی / نظام سیاسی ایران و دست اندرکاران سیاسی آن با وضعیت یک کشور در حال توسعه، زمینه را برای تغییر ساختارهای مختلف جامعه و ظهور انواع آسیب ها در نهاد خانواده فراهم ساخته اند |
| ۲۱ | اسماعیل<br>عالی زاد                                                       | بازتاب توسعه<br>اجتماعی در<br>برنامه های<br>توسعه<br>جمهوری<br>اسلامی ایران                       | ۱۳۹۴ | کیفی          | جامعه<br>شناسی                                                         | توسعه اجتماعی،<br>برنامه های<br>توسعه، سویه رفاه<br>اجتماعی، سویه<br>قابلیت انسانی                                                                                          | غلبه رویکرد رفاه اجتماعی بر سایر رویکردهای نظری، توجه کمتر به رویکرد قابلیت انسانی با محوریت حقوق مداری و مشارکت محوری. تدوین برنامه های پنج گانه با الگوی برنامه ریزی توسعه از بالا به پایین                                                                                                                                                                                  |
| ۲۲ | مژگان<br>فارسی                                                            | مقاله شناسی<br>۲۰<br>شماره فصلنامه<br>ه برنامه ریزی<br>رفاه و توسعه<br>اجتماعی                    | ۱۳۹۳ | کیفی          | امور فرهنگی                                                            | رفاه، شهر، زنان،<br>سرمایه اجتماعی،<br>شهر تهران                                                                                                                            | جست و جو و شناخت مطالعات مربوط به برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی در بیست شماره ی فصلنامه مذکور بالغ بر ۱۴۲ عنوان مقاله با موضوعات رفاه، مشارکت، امنیت، عدالت، سرمایه اجتماعی، دینداری، سبک زندگی و ...                                                                                                                                                                       |
| ۲۳ | ناصر<br>مطیعی؛<br>حسین<br>خوشبخت؛<br>مسعود<br>ساجدی؛<br>ابوالفضل<br>رنجبر | سنجش سطح<br>توسعه<br>اجتماعی<br>مناطق<br>روستایی<br>(شهرستان<br>داراب)                            | ۱۳۹۲ | کمی           | مدیریت و<br>توسعه<br>روستایی                                           | توسعه اجتماعی،<br>توسعه روستایی،<br>مناطق روستایی                                                                                                                           | توسعه اجتماعی در دهستان های مختلف این شهرستان متفاوت بوده، به طوری که در سطوح توسعه اجتماعی بالا، متوسط و محروم طبقه بندی شده اند/ عدم شناخت از محیط روستایی و همچنین عدم اطلاع از معیارهای توسعه اجتماعی و وضعیت توسعه اجتماعی = برنامه ریزی نامطلوب و عدم دست یابی به اهداف مورد نظر در برنامه های توسعه منطقه                                                               |
| ۲۴ | راضیه                                                                     | توسعه                                                                                             | ۱۳۹۱ | کمی           | معماری                                                                 | توسعه اجتماعی                                                                                                                                                               | معرفی رویکرد توسعه دارایی مبنا/ رابطه سرمایه                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |



|    |                                                               |                                                                                                                           |            |      |                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----|---------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|------|--------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | رضازاده؛ فاطمه محمدی آیدغمیش؛ مجتبی رفیعیان؛                  | اجتماعی محلی<br>با بهره گیری از ظرفیت های مشارکتی در رویکرد دارایی مبنا (مطالعه موردی: محله امامزاده حسن، منطقه ۱۷ تهران) |            |      | شهرداری محلی، رویکرد دارایی مبنا، سرمایه اجتماعی، ظرفیت سازی، تمایل به مشارکت سازمان یافته | اجتماعی، عوامل اجتماعی-کالبدی و تمایل به مشارکت سازمان یافته/ تاثیر مستقیم و فزاینده سرمایه اجتماعی بر تمایل به مشارکت/ تاثیر کمتر وضعیت مالکیت نسبت به عوامل دیگر/ اهمیت ابزاری سرمایه کالبدی برای افزایش سرمایه اجتماعی/ توجه به سرمایه های کالبدی و اجتماعی به صورت یکپارچه برای ظرفیت سازی در رویکرد دارایی مبنا برای توسعه اجتماعی محلی |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| ۲۵ | حسین ایمانی جاجرمی؛ سید رسول حسینی؛ شاپور سلمانوندی           | بررسی نقش سازمانهای مردم نهاد در توسعه اجتماعی روستایی کانون فرهنگی بقیه الله روستای کوشک هزار سپیدان-شیراز               | کیفی       | ۱۳۹۱ | علوم اجتماعی، توسعه روستایی                                                                | مشارکت ، سازمان های مردم نهاد ، کانون فرهنگی، توسعه اجتماعی ، توسعه روستایی                                                                                                                                                                                                                                                                  | کانون فرهنگی بقیه الله روستای کوشک هزار= سازمان مردم نهاد فعال در توسعه اجتماعی- فرهنگی روستای مذکور، مشارکت روستاییان و توسعه روستا، بررسی نظریه های مشارکت و نقش سازمان های مردم نهاد در ارتقای مشارکت، ارتباط با تمام اقشار جامعه روستایی به ویژه زنان و جوانان و نوجوانان، اثرات توسعه ای گوناگونی مانند حمایت از اقشار فقیر و آسیب پذیر، حضور و مشارکت زنان روستایی در فعالیت های اجتماعی، تشویق جوانان به فعالیت های مشارکتی و همچنین گسترش فرهنگ مشارکت روستاییان                                                                                             |
| ۲۶ | سید اسکندر صیدایی؛ محمد علی احمدی شاپورآبادی؛ حسین معین آبادی | دیاچه ای بر سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مولفه های توسعه اجتماعی در ایران                                                 | کیفی       | ۱۳۸۸ | علوم سیاسی، جغرافیا و برنامه ریزی شهری                                                     | سرمایه اجتماعی، توسعه اجتماعی، آسیب های اجتماعی، نابرابری ها، اعتماد اجتماعی                                                                                                                                                                                                                                                                 | بررسی سرمایه اجتماعی در ایران و ارتباط آن با مؤلفه های توسعه، بالاخص توسعه اجتماعی/ نابسامانی های اجتماعی و توزیع نابرابر منابع، امکانات و نیز پیوند این مؤلفه ها با سرمایه اجتماعی/ ارزیابی برخی از مؤلفه های سرمایه اجتماعی در سطحی نازل/ افزایش روند برخی از نابسامانی ها و آسیب های اجتماعی در طی سال های اخیر/ رابطهای تنگاتنگ افزایش این نابسامانی ها با عدم تعادل و نابرابری فضایی حاصل از توزیع نابرابر منابع و امکانات در سطح کشور/ گسترش فقر و نابرابری ها/ توزیع ناعادلانه/ روند سقوط سرمایه اجتماعی/ کندی حرکت در مسیر توسعه و بالاخص توسعه اجتماعی کشور |
| ۲۷ | جعفر سطوتی                                                    | توسعه اجتماعی و سیاستهای جوانان در جمهوری اسلامی ایران                                                                    | کیفی       | ۱۳۸۷ | حقوق عمومی                                                                                 | جوانان، گفتمان های سیاسی، توسعه اجتماعی، گفتمان های جوانان و سیاست های جوانان                                                                                                                                                                                                                                                                | بررسی برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و تاثیر این رویکردها بر سیاست های مرتبط با امور جوانان/ روند روبه رشد و هم راستا با آخرین تجارب مربوط به توسعه در سایر کشورها/ ساماندهی نهادینه امور جوانان از طریق تاسیس و فعال سازی سازمان ملی جوانان به عنوان محصولی از این رویکرد                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| ۲۸ | زهره رضایی                                                    | توسعه اجتماعی در ایران، شاخص ها و موانع (بخش اول)                                                                         | کمی و کیفی | ۱۳۸۶ | علوم سیاسی                                                                                 | آزادی، توسعه اجتماعی، همبستگی ملی، مشارکت سیاسی، عدالت اجتماعی، برنامه توسعه ایران، دولت                                                                                                                                                                                                                                                     | کارآیی ساختارهای اجتماعی و توسعه اجتماعی، پیش نیاز توسعه در سایر ابعاد سیاسی و اقتصادی و ...، عدم کارایی ساختارهای اجتماعی= مانع توسعه مطلوب، نوسازی و توسعه، نیازهای بشر، کیفیت زندگی، شاخص های کمی و کیفی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |



|    |                                                      |                                                                                               |      |              |             |                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----|------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|------|--------------|-------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۲۹ | زهرا رضایی                                           | نقش سازمانهای غیردولتی در توسعه اجتماعی (بخش پنجم)                                            | ۱۳۸۶ | کیفی         | علوم سیاسی  | توسعه اجتماعی، مشارکت، جامعه مدنی، سازمان غیر دولتی، دولت رفاه و دموکراسی، دولت، توسعه، سیاسی، جامعه | هدف توسعه اجتماعی = بالابردن سطح زندگی همه افراد و گروه های اجتماعی، استراتژی یک سویه و کاملاً دولتی فاقد قدرت تامین کامل این اهداف، همراهی استراتژی انسان مدار توسعه با افزایش مشارکت برای ثبات و موفقیت، سازمان های غیر دولتی = بخشی از نهادهای جامعه مدنی                                                                                                                               |
| ۳۰ | ابوالقاسم حیدرآبادی؛ علی رحمانی فیروزجا؛ راحله مجتبی | بررسی و سنجش میزان توسعه اجتماعی در مناطق روستایی استان مازندران                              | ۱۳۸۶ | تحلیل ثانویه | جامعه شناسی | توسعه اجتماعی، شاخص های توسعه اجتماعی، میزان توسعه یافتگی                                            | ارتباط تنگاتنگ توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه، در بعد عینی ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب در زمینه های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت/ دهستانها در پنج گروه توسعه یافته، نسبتاً توسعه یافته، محرومیت نسبی، محروم و خیلی محروم/ عامل خدمات رفاهی و بهداشتی/ توسعه یافته ترین و محروم ترین        |
| ۳۱ | محمد امین قانعی راد                                  | برنامه های کاهش فقر و نابرابری در ایران/ رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه های فقرزدایی در ایران | ۱۳۸۴ | کیفی         | جامعه شناسی | اجتماعات محلی، توسعه اجتماع محور، توسعه اجتماعی، فقر زدایی، ایران،                                   | بررسی رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه های فقرزدایی و رفاه اجتماعی/ زمینه های تاریخی و مفهومی توسعه اجتماعی/ مفهوم فقرزدایی و رفاه اجتماعی با بنیان های محله ای/ ارزیابی برنامه چهارم توسعه، تأثیرپذیری این قانون از رویکرد توسعه اجتماعی در سیاست ها و مواد قانونی مربوط به فقرزدایی و رفاه اجتماعی/ ضرورت های گسترش رویکرد توسعه اجتماعی در فقرزدایی و ساماندهی نظام رفاه اجتماعی در ایران |
| ۳۲ | حبیب جباری                                           | توسعه اجتماعی و اقتصادی: دو روی یک سکه؟                                                       | ۱۳۸۲ | کیفی         | جامعه شناسی | توسعه اجتماعی، توسعه اقتصادی                                                                         | وجود رابطه متقابل و مکمل میان توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی به مثابه دو روی یک سکه                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| ۳۳ | پرویز پیران                                          | مباحث کاربردی/ سیاست اجتماعی، توسعه اجتماعی و ضرورت آن در ایران (نقد سند کپنهاگ)              | ۱۳۸۲ | کیفی         | جامعه شناسی | ایران، توسعه اجتماعی، سیاست اجتماعی، سند کپنهاگ                                                      | بررسی روند تحولات اجتماعی در ایران، روند رو به تزاید بحران های اجتماعی در ایران/ علت ناکامی جنبش های اجتماعی/ موانع اساسی تحقق توسعه اجتماعی/ تحقق توسعه اجتماعی بر دو پایه راهبرد اساسی شهروندمداری و پایداری                                                                                                                                                                             |

## ۷- یافته ها و نتایج تحقیق در خصوص توسعه اجتماعی

در گام پیش رو، یافته های پژوهش برای متغیر توسعه اجتماعی، در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه شده است.

### الف) توصیفی

بازه زمانی

بر اساس مشاهدات انجام شده در حوزه ی توسعه اجتماعی، بیشترین تحقیقات (۱۸،۲٪)، در سال ۱۳۹۷ انجام شده است.



|      |    |                       |
|------|----|-----------------------|
| ۲,۴۳ | ۱  | جغرافیای سیاسی        |
| ۲,۴۳ | ۱  | ترویج و آموزش کشاورزی |
| ۷,۳۲ | ۳  | توسعه روستایی         |
| ۲,۴۳ | ۱  | فناوری اطلاعات        |
| ۲,۴۳ | ۱  | امور فرهنگی           |
| ۲,۴۳ | ۱  | معماری و شهرسازی      |
| ۱۰۰  | ۴۱ | جمع کل                |

\*به دلیل انجام برخی تحقیقات توسط چند محقق؛ تعداد کل زمینه های مطالعات بالغ بر ۴۱ مورد مشخص شده است.

#### ۹- روش تحقیق

۶۰,۶ درصد پژوهش های انجام شده، با روش کیفی صورت است.

#### جدول ۱۰. روش تحقیق

| روش تحقیق            | فراوانی | درصد  |
|----------------------|---------|-------|
| کیفی                 | ۲۰      | ۶۰,۶  |
| کمی                  | ۳       | ۹,۰۹  |
| آمیخته               | ۲       | ۶,۰۶  |
| پیمایشی              | ۴       | ۱۲,۱۲ |
| تحلیل ثانویه         | ۱       | ۳,۰۳  |
| اسنادی و کتابخانه ای | ۱       | ۳,۰۳  |
| توصیفی-تحلیلی        | ۲       | ۶,۰۶  |
| جمع کل               | ۳۳      | ۱۰۰   |

#### ب) تحلیلی

مفهوم توسعه اجتماعی دارای تعاریف و شاخص های گوناگونی است. لذا با تجزیه و تحلیل کیفی انجام شده در مجموع (۳۳) مطالعه مشاهده شده ی مرتبط با موضوع تحقیق، اهم مفاهیم کلان و خرد موثر و یا تاثیرپذیر از متغیر توسعه اجتماعی در قالب جدول شماره (۱۱)، دسته بندی نو شده اند:

#### جدول ۱۱. مفاهیم کلان و خرد در رویکرد توسعه اجتماعی

| رویکرد | مفاهیم کلان | مفاهیم خرد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|--------|-------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|        | دولت        | ساختار نهادی، دولت رفاه و دموکراسی، کرسی های مجلس های ملی در اختیار زنان، سیاست گذاری اجتماعی، همکاری بین المللی، اصلاحات نهادی، نهادگرایی دولت، سیاست های جمعیتی توسعه اجتماعی، ظرفیت سازی، سیاست گذاری، تحول ساختاری جوامع، برنامه های توسعه، قانون زدایی، بازار واحد جهانی، دیکتاتوری دولت، نیروهای تغییر آفرین، دگرگونی جهانی، نظام زورمندمدار، سلطان عادل، شهروندمداری و پایداری، اقتصاد سیاسی، قانون گرایی، برنامه مداری، وابستگی به مسیر طی شده، شتابزدگی و عدم فرصت برای اصلاحات نهادی، بی توجهی به بستر بومی، تک سویه بودن، نقش عمده و انحصاری در سیاست گذاری و اجرای برنامه های توسعه، به رسمیت شناخته نشدن عرصه های عمومی. |

#### جدول ۸. بازه زمانی پژوهش

| سال    | فراوانی | درصد |
|--------|---------|------|
| ۱۴۰۱   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۴۰۰   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۹۹   | ۳       | ۹,۰۹ |
| ۱۳۹۸   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۹۷   | ۶       | ۱۸,۲ |
| ۱۳۹۶   | ۳       | ۹,۰۹ |
| ۱۳۹۵   | ۳       | ۹,۰۹ |
| ۱۳۹۴   | ۳       | ۹,۰۹ |
| ۱۳۹۳   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۹۲   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۹۱   | ۲       | ۶,۰۷ |
| ۱۳۸۸   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۸۷   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۸۶   | ۳       | ۹,۰۹ |
| ۱۳۸۴   | ۱       | ۳,۰۳ |
| ۱۳۸۲   | ۲       | ۶,۰۷ |
| جمع کل | ۳۳      | ۱۰۰  |

#### ۸- زمینه ی مطالعات نویسندگان

۳۹,۰۲ درصد پژوهش ها، در رشته جامعه شناسی انجام گرفته است.

#### جدول ۹. زمینه ی مطالعات

| زمینه ی مطالعات                      | فراوانی | درصد  |
|--------------------------------------|---------|-------|
| مدیریت و اقتصاد                      | ۵       | ۱۲,۲  |
| جامعه شناسی                          | ۱۶      | ۳۹,۰۲ |
| روان شناسی                           | ۱       | ۲,۴۳  |
| رفاه اجتماعی                         | ۱       | ۲,۴۳  |
| جغرافیا و برنامه ریزی شهری و روستایی | ۲       | ۴,۸۸  |
| حقوق و علوم سیاسی                    | ۷       | ۱۷,۰۷ |
| روابط بین الملل                      | ۱       | ۲,۴۳  |



|               |                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|---------------|---------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| توسعه اجتماعی | جامعه مدنی                | سازمان های مردم نهاد، نهاد خانواده، عدالت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، انسجام فرهنگی، رفاه اجتماعی، آزادی، توانمندسازی اجتماعی، همبستگی ملی، وفاق اجتماعی، تکرر گرایي، کانون فرهنگی، اجتماعات محلی، برابری جنسیتی، افزایش اعتبار و اهمیت نهادها، هویت خانه داری، توسعه اجتماع محور، جوانان، گفتمان های سیاسی، گفتمان های جوانان و سیاست های جوانان، گروه ها، اقوام و اقلیت ها، اعتماد اجتماعی، تمایل به مشارکت سازمان یافته، عرصه های عمومی، آزادی انتخاب، دفاع از حقوق انسان، جنبش های اجتماعی. |
|               | ابعاد مختلف توسعه         | برنامه های توسعه، توسعه اقتصادی، توسعه پایدار، توسعه مشارکتی، توسعه ناموزون، توسعه سخت افزار محور (توسعه به معنای ساختمان و آسفالت)، شاخص های میزان توسعه یافتگی فرهنگی - سیاسی و اقتصادی.                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|               | سیاست های اجتماعی و رفاهی | وضعیت مناسب آموزش، سلامت، بهداشت (از جمله مرگ و میر کودکان و نوزادان و همچنین دسترسی به آب آشامیدنی سالم)، برابری، عدالت و انسجام اجتماعی، ارتقای سطح سواد، اشتغال، معیشت، کیفیت زندگی، حمل و نقل و ارتباطات، سویه رفاه اجتماعی، فقر زدایی، تأمین صلح و امنیت ملی - جهانی، محرومیت زدایی، عدم ناامنی.                                                                                                                                                                                         |
|               | نوآوری اجتماعی            | جامعه دانش بنیان، مدل های نوآوری دانش درونزا، تحول اندیشه و تفکر تولید، تبدیل افراد جامعه از فقط مصرف کننده دانش به تولید کننده دانش، ساختار بندی انتخاب.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|               | امنیت اجتماعی             | سکونتگاه های غیر رسمی، قدمت سکونت، میزان کیفیت امکانات کالبدی از دید ساکنان و میزان حضور پذیری فضاهای عمومی در محله.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|               | آسیب های اجتماعی          | بیگانگی، ناپایداری، نابرابری، افزایش فقر، بی سواد، افزایش کینه و دشمنی، ازدیاد تبعیض و بی عدالتی، پراکندگی و انزوای اجتماعی، نابسامانی های اجتماعی، توزیع نابرابر منابع و امکانات، بحران های اجتماعی، کلیشه جنسیتی، تعلیق وجودی، خشونت.                                                                                                                                                                                                                                                       |
|               | کار آفرینی                | کار آفرینی اجتماعی، خود کار آمدی، توانمندسازی، توانمندی جسمی، توانمندی روانی، توانمندی اقتصادی، توانمندی اجتماعی، توانمندی سیاسی، توانمندی فرهنگی، توانمندی حقوقی، توانمندسازی زنان، آموزش فنی و حرفه ای، مهارت آموزی، زنان سرپرست خانوار.                                                                                                                                                                                                                                                    |
|               | توسعه روستایی             | شکاف توسعه، مناطق کمتر توسعه یافته، محروم و بسیار محروم، کشاورزی، مناطق روستایی، رفاه نسبی، اقوام، مناطق مرزی، زنان روستایی، هویت کشاورز، فرودستان، توسعه اجتماعی محلی، ذینفعان محلی، حاشیه نشینان، سستی منزلت اجتماعی، ذهنیت توسعه دولت محور، تعلق اجتماعی پایین.                                                                                                                                                                                                                            |
|               | سرمایه اجتماعی            | مشارکت (اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |

### ۱۰- شرح و تفسیر جداول توسعه اجتماعی

با توجه به متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق، مطالعات علمی در زمینه توسعه اجتماعی از طریق مداخل و منابع علمی و کتابخانه ای گردآوری و با غربالگری انجام شده، تعداد (۳۳) مقاله علمی داخل کشور، از سال ۱۳۸۲-۱۴۰۱ به عنوان سند وارد فاز تجزیه و تحلیل محتوایی شده و نهایتاً نتایج توصیفی تحقیق مشخص کرده است که بیشترین فراوانی انجام تحقیقات در سال ۱۳۹۷ با ۱۸،۲٪ بوده و ۳۹،۲٪ این پژوهش ها در حوزه ی علوم اجتماعی-جامعه شناسی و با روش تحقیق کیفی صورت گرفته است.

انجام مطالعات فوق الذکر توسط صاحب نظران، اساتید و دانشجویان حوزه ی جامعه شناسی در این زمینه نسبت به رویکرد نوآوری اجتماعی که حوزه ی مدیریت و اقتصاد در

آن دارای بیشترین حجم فعالیت بوده، قابل تعامل و توجه می باشد.

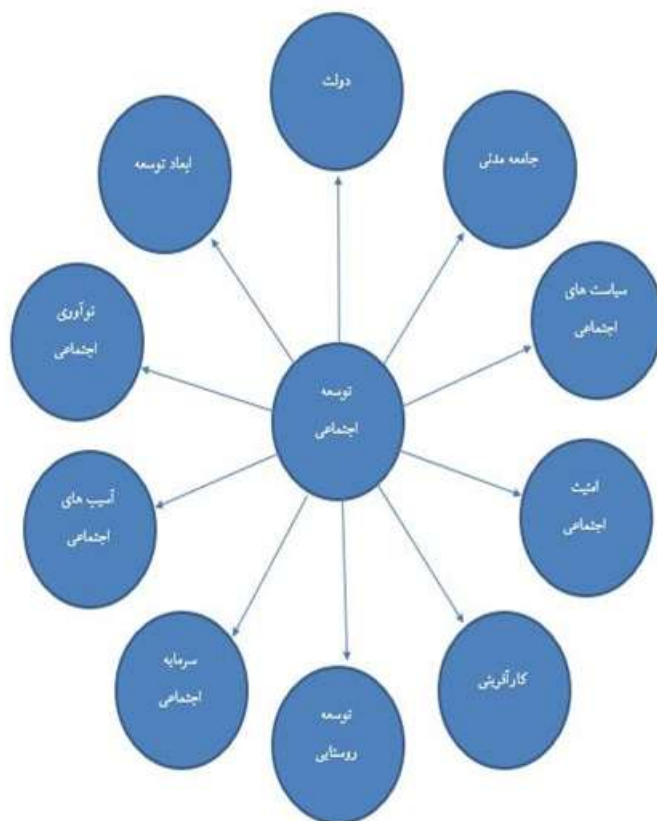
در گام بعدی، مفهوم کلان توسعه اجتماعی مورد تحلیل موضوعی قرار گرفته است و بر اساس ابعاد کلان و مفاهیم اساسی استخراج شده از میان (۳۳) سند واکاوی شده، در قالب ترکیب یافته ها و طبق شاخص های مندرج در قالب جدول شماره (۱۱)، مفاهیم کلان: دولت، جامعه مدنی، ابعاد مختلف توسعه، سیاست های اجتماعی/رفاهی، نوآوری اجتماعی، امنیت اجتماعی، آسیب های اجتماعی، کارآفرینی و توسعه روستایی شناسایی و به عنوان اهم زمینه های مرتبط با توسعه اجتماعی مشخص و صورت بندی نو از آن پدید آمده که هریک از آن ها، خود دارای مفاهیم خرد مهم و تاثیرگذاری در عرصه های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در جامعه است.



توانمندی جسمی، توانمندی روانی، توانمندی اقتصادی، توانمندی اجتماعی، توانمندی سیاسی، توانمندی فرهنگی، توانمندی حقوقی، توانمندسازی زنان، آموزش فنی و حرفه‌ای، مهارت‌آموزی، زنان سرپرست خانوار، توانمندسازی توان یابان در زمینه‌های مختلف با توجه به رویکرد نوآوری اجتماعی، حمایت‌های مادی و غیر مادی بخش های دولتی و سازمان‌های مردم نهاد-مدنی و اهتمام به امر کارآفرینی و مهارت آموزی این قشر آسیب پذیر از طریق سازمان‌های آموزشی و تخصصی مانند سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای در جامعه‌ی ایران میسر می‌باشد.

همان‌گونه که از تعدد و تنوع مفاهیم استخراج شده و اهمیت کاربردی آن‌ها مشخص است: مفاهیم کلان "دولت"، "جامعه مدنی"، "سیاست‌های اجتماعی و رفاهی"، "کارآفرینی" و "توسعه روستایی" دارای عوامل مهم و نقش تاثیرگذار در ارتباط با توسعه اجتماعی قلمداد شده‌اند.

در خصوص ارتباط و همبستگی متغیرهای تحقیق با موضوع توان افزایی توان یابان نیز می‌توان گفت: با توجه به بعد کلان و مهم شناسایی شده‌ی "کارآفرینی" و مفاهیم اساسی جای گرفته در بطن آن از جمله: "کارآفرینی اجتماعی، خودکارآمدی، توانمندسازی،



شکل ۳. مدل مفهومی از عوامل مهم مرتبط با توسعه اجتماعی

در حوزه نوآوری اجتماعی، به دلیل نوپا بودن آن، دانشگاهی بودند، و مهمترین مفاهیم مرتبط آن در حوزه توان یابان، کارآفرینی اجتماعی، خوداشتغالی، رفع فقر، محرومیت زدایی، اشتغال، یادگیری و مهارت‌افزایی، توسعه ساختار مردمی، توانمندسازی، تامین درآمد فرد ناتوان، توان‌یابی، ناتوانی، افراد توان‌یاب بوده است. اما مهمترین

## ۱۱- بحث و نتیجه‌گیری

بطوریکه پیشتر طرح شد در این مقاله به دو بعد نوآوری اجتماعی و توسعه اجتماعی با این هدف که چگونه نوآوری اجتماعی به توسعه اجتماعی از طریق توجه به توان یابان کمک خواهد کرد، پرداخته‌ایم. بر همین اساس اکثریت قریب به اتفاق مقالات مورد بررسی (۶۲ درصد)

مهارت آموزی بوده است. بر همین اساس و با توجه به اشتراکات زیاد مفاهیم موجود در نوآوری اجتماعی و توسعه اجتماعی، به نظر می رسد با کمک گرفتن از امکانات نوآوری اجتماعی، بتوان موضوعات مرتبط با توان افزایی و اشتغال افراد توان یاب را در قالب توسعه اجتماعی دنبال نمود.

مولفه ها و مفاهیم توسعه اجتماعی در این حوزه شامل دولت رفاه، سیاستگذاری اجتماعی، ظرفیت سازی، به رسمیت شناخته نشدن عرصه های عمومی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی، توانمندسازی اجتماعی، توسعه پایدار، توسعه مشارکتی، سلامت، بهداشت، اشتغال، معیشت، کیفیت زندگی، فقرزدایی، محرومیت زدایی، خودکارآمدی، توانمندسازی، توانمندسازی زنان،

## منابع

۱۰. تعهدات دهگانه اجلاس سران برای توسعه اجتماعی (دانمارک - کپنهاگ، ۱۲\_۶ مارس ۱۹۹۵).
۱۱. تودارو، مایکل، (۱۳۷۷). توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه: غلامعلی فرجادی، تهران: موسسه ی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه.
۱۲. جغتایی، فائزه؛ موسوی، میرطاهر؛ زاهدی، محمدجواد. (۱۳۹۵). ابعاد و مؤلفه های توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه و رفاه اجتماعی. دوره شانزدهم. شماره ۶۳.
۱۳. حسینی، محمدرضا. ۱۳۹۹. تحلیل تماتیک توسعه اجتماعی زنان با تأکید بر توانمندسازی پایدار. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران دوره ۱۳ شماره ۱.
۱۴. حکیمی نیا، بهزاد، نسرین قلانی، سید محسن خلیفه سلطانی (۱۳۹۰) بررسی جامعه شناختی شاخص های کیفی توسعه انسانی کشورهای مسلمان با درآمد نفتی و غیر نفتی با تأکید بر جایگاه ایران، فصلنامه تخصصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال پنجم - شماره سیزدهم، تابستان ۱۵. درخشه، جلال، و فخاری، مرتضی. (۱۳۹۵). آرای اندیشمندان غرب درباره عدالت از زاویه منازعه «حق» و «خیر». سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۶(۳)، ۶۱۳-۶۳۲. SID
- https://sid.ir/paper/110241/fa
۱۶. دستیار، وحید؛ محمدی، اصغر، (۱۳۹۷). سنجش توانمندسازی توان یابان جسمی (توان یابان جسمی حرکتی، احشایی و حسی) در سال ۱۳۹۴ و عوامل مرتبط با آن (مطالعه مقطعی تحلیلی در استان کهگیلویه و بویراحمد)، مجله توانبخشی، ۱۹ (۴).
۱۷. ذبایچی، امیرحسین و عبدالهی کلورزی، مهدی، (۱۳۹۷). توسعه ی پایدار، اصول و مولفه ها و نقش آموزش و پرورش در تحقق آن، چهارمین کنفرانس بین المللی علوم انسانی و

۱. ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه ی روستایی ایران تهران: نشر نی
۲. استادیان خانی، زهرا؛ فدایی مقدم، ملیحه، (۱۳۹۶). اثربخشی گروه درمانی مبتنی بر پذیرش و تعهد بر سازگاری اجتماعی و هراس اجتماعی توان یابان جسمی. مجله توانبخشی.
۳. اشتري مهرجردی، ابادر، (۱۴۰۲). تبیین نوآوری اجتماعی با تأکید بر گفتمان کارآفرینی، نشریه نوآوری و ارزش آفرینی، بهار و تابستان.
۴. اشتري مهرجردی، ابادر، (۱۴۰۲). تبیین و کاربست نوآوری اجتماعی در کشور با تأکید بر گفتمان دانشگاهی، نشریه مطالعات دانشگاه شماره ۴.
۵. اشتري مهرجردی، ابادر، (۱۴۰۲). پیدا و پنهان نوآوری اجتماعی در ایران، انتشارات پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی. تهران.
۶. ایمان، محمدتقی، (۱۳۸۸). مبنای پارادایمی روش های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی. قم: حوزه و دانشگاه.
۷. آزاد ارمکی، تقی و همکاران (۱۳۹۱). "بررسی و شناسایی شاخص های کاربردی توسعه اجتماعی با تکنیک دلفی" فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، سال اول، شماره اول.
۸. برزنجهری، سید رحمت الله و ملک تاج خسروی. ۱۳۹۸. «تأثیر سیاستگذاری عمومی از نظر رفاه عمومی در توسعه اجتماعی سیاسی مطالعه موردی استان کردستان. مجله مطالعات سیاسی.
۹. پیران، پرویز، (۱۳۸۰)، سیاست اجتماعی، توسعه اجتماعی و ضرورت آن در ایران (نقد و بررسی سند کپنهاگ). رفاه اجتماعی ویژه نامه سیاست اجتماعی.



۳۰. محمودی، وحید، و صمیمی فر، سیدقاسم. (۱۳۸۴). فقر قابلیت. رفاه اجتماعی، ۴(۱۷) (فقر و نابرابری در ایران)، ۵-۲۷. <https://sid.ir/paper/406409/fa>. SID
۳۱. مدنی قهفرخی، س. و روشنفکر، پ. (۱۳۹۴). توسعه اجتماعی: مفهوم شناسی و سنجش. تهران: نشر بازتاب.
۳۲. معینی علمداری، جهانگیر، و ماخانی، سعید. (۱۳۹۷). جان رالز: گذار از نظریه ای در باب عدالت به لیبرالیسم سیاسی. سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۸(۲)، ۴۵۳-۴۷۱. SID <https://sid.ir/paper/110225/fa>
۳۳. موسایی، میثم (۱۳۸۸). رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی، راهبرد یاس، ش ۲۰.
۳۴. مومنی، فرشاد (۲۱۰۸)، نسبت توسعه اجتماعی با عدالت اجتماعی، اولین همایش توسعه اجتماعی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
۳۵. مؤمنی، فرشاد و امینی میلانی، مینو (۱۳۹۰). توانمندی و توسعه پایدار در برنامه سوم و چهارم توسعه ایران با رویکرد آمارتپاسن، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۲.
۳۶. هیزن، جفری. (۱۳۹۰)، مطالعات توسعه، ترجمه: رضا شیرزادی و جواد قبادی، تهران: آگه.
۳۷. یعقوب زارعی. ۱۳۹۵. سنجش برخی شاخص های توسعه اجتماعی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: استان هرمزگان). مجله برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی شماره ۲۸.
38. 1.David C. McClelland and David G. Winter.( 1999) Motivating Economic Achievement. New York Free Press, Pp. 409
39. 2.David C. McClelland. (1961). The Achieving Society, Publisher: D. Van Nostrand Place of publication:Princeton.
40. 3.Lerner, Daniel. (1958). The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East. Second Printing. Glencoe, Ill.: Free Press.
41. 4.-Human Development Report, (2008). p. 231.
42. 5.Mahbub ul Hag (1980), Employment and Income Distribution in the 1970 'S : A new perspective Development Digest.

- آموزش و پرورش، تهران، <https://civilica.com/doc/900306>
۱۸. رضایی اسکندری، داود. ۱۳۸۹. توسعه اجتماعی کشورهای آسیای مرکزی: یک مقایسه آماری. مجله مطالعات اوراسیای مرکزی دوره سه شماره ۶
۱۹. سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۸الف)، نکاتی پیرامون برنامه سوم توسعه کشور، تهران،
۲۰. سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۸ب)، سیاست ها و رهنمودهای کلی برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ پیوست یک لایحه، تهران: سازمان برنامه و بودجه.
۲۱. سن، آمارتپا (۱۳۸۲)، توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی، تهران، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
۲۲. سن، آمارتپا کومار (۱۳۹۲). توسعه یعنی آزادی، ترجمه محمد سعید نوری نائینی، نشر نی، چاپ پنجم.
۲۳. عالی راد، اسماعیل (۱۳۹۴)، «بازتاب توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران (برنامه های اول تا پنجم)»، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره ۲۲، شماره ۷۰.
۲۴. عنبري، موسی (۱۳۹۰). جامعه شناسی توسعه: از اقتصاد تا فرهنگ، تهران: سمت.
۲۵. فاضلی، محمد؛ فتاحی، سجاد؛ زنگان رفیعی، سیده نسترن، (۱۳۹۲). توسعه اجتماعی، شاخص ها و جایگاه ایران در جهان، مجله علمی پژوهشی مطالعات توسعه اجتماعی فرهنگی، دوره دوم، شماره ۱.
۲۶. فرحناجی، حسام، و یسلانی، غلامرضا. (۱۴۰۱). بررسی ارتباط کارآفرینی اجتماعی و نوآوری اجتماعی: مطالعه موردی بنیاد آشوکا. کنفرانس بین المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق. SID <https://sid.ir/paper/902101/fa>
۲۷. فلیک، اووه، (۱۳۸۷) درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه: هادی جلیلی. تهران: نی.
۲۸. متقی، سمیرا. ۱۳۹۵. واکاوی شاخص های توسعه اجتماعی ایران (رویکردی بر برنامه های توسعه). مجله مطالعات اجتماعی ایران سال دهم شماره ۲.
۲۹. محمدعثمان حسین بر، بهروز روستاخیز، و سمیرا آهار. (۱۴۰۱). «بهره گیری از مدل های نوآوری و کارآفرینی اجتماعی در توانمندسازی زنان- مورد مطالعه: کشور هند». فصلنامه تداوم و تغییر اجتماعی شماره ۱.

